

UDC: 378.015.31 (045)

**РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ
У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

**Т.К.Бакуменко, викладач кафедри теорії та
методики дошкільної освіти**

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Україна, м. Харків

<https://orcid.org/0000-0001-5596-6572>

У статті розкрито сутність методів демаршу, розв'язування ситуативних задач, розв'язування задач у процесі проведення роботи зі студентами педагогічних закладів вищої освіти з метою їх колективного творчого розвитку та саморозвитку. Здійснено аналіз найбільш ефективних передумов реалізації цих методів. У статті надано зміст понять «творча особистість», «дивергентність мислення», «дискусія», «творча атмосфера». Запропоновано спрощений алгоритм проведення дискусії як складової методу демаршу. Описано мету діяльності викладача у процесі застосування в роботі зі студентами методу демаршу. Визначено вимоги до лекційного матеріалу.

Ключові слова: творча особистість, метод демаршу, метод розв'язування ситуаційних задач, метод розв'язування задач, дивергентність мислення, дискусія, творча атмосфера.

**DEVELOPMENT OF STUDENTS' INTELLECTUAL AND
CREATIVE ACTIVITY**

OF PEDAGOGICAL ESTABLISHMENTS OF HIGHER EDUCATION

**T. K. Bakumenko, teacher of the Department of Theory
and Methods of Preschool Education of**

Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy»

Kharkiv, Ukraine

The article reveals the essence of demarche methods, solving situational problems, solving problems in the process of working with students of pedagogical establishments of higher education for the purpose of their collective and creative development as well as their self-development. The analysis of the most effective backgrounds of the implementation of these methods was carried out. The article gives the meaning of the concepts of «creative personality», «divergence of thinking», «discussion», «creative atmosphere». A simplified algorithm for holding a discussion as a component of the demarche method is proposed. The purpose of the teacher's activity in the process of using the demarche method in working with students is described. Requirements for the lecture material are defined.

Keywords: creative personality, demarche method, method of solving situational problems, method of solving problems, divergence of thinking, discussion, creative atmosphere.

Вступ. Докорінні зміни у соціально-економічному, політичному, освітньому і культурному житті сучасного суспільства висунули загальний запит на виховання творчої особистості, здатної, на відміну від звичайного виконавця, не лише самостійно мислити, але й генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. На сьогоднішній день саме освіта повинна стати рушійною силою відродження ментальності, інтелектуально-духовним ресурсом нашої держави. І. Маслікова вважає, що вирішити ці стратегічні, глобальні завдання спроможна тільки галузь із позитивним, здоровим інтелектуально-духовним потенціалом [1, с.10].

Освіта нашого часу – це освіта для людини. У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.) задекларовано як одне з провідних завдань забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення й трансляція культури і духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків.

Реформування системи вищої педагогічної освіти в Україні здійснюється у декількох напрямках: диференціація, варіативність та інтегрованість освітніх програм; оновлення форм і методів навчання, що забезпечували б формування високого рівня професійної компетентності майбутніх фахівців.

За декілька останніх років суттєво зросла кількість наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячених розкриттю окремих аспектів проблеми реформування освітньої галузі (Н. Алексєєв, В. Анісімов, В. Бех, В. Бондар, Є. Бондаревська, В. Бордовський, А. Вербицький, С. Гончаров, В. Горленко, В. Данильчук, І. Дичківська, О. Доценко, М. Євтух, Є. Ісаєв, І. Журавльов, М. Костикова, В. Кузнєцова, В. Лопаткін, В. Матросов, Л. Міщенко, О. Плахотник, Н. Сєдова, В. Серіков, І. Харламов, Є. Шиянов, І. Якиманська та ін.)

На даному етапі розвитку вищої освіти наукова думка спрямовується на пошук нетрадиційних підходів до проведення навчального процесу з майбутніми педагогами з метою формування у них практично-діяльній компетентності (І. Драч, О. Євдокимов, О. Островерх, Л. Серкова), його модернізації (С. Андрейчук, П. Вишневський, В. Мануйленко, І. Трегубенко, Є. Хриков). Питанню дослідження педагогічної інноватики приділено увагу у працях М. Бургіна, В. Дубровського, Г. Єльнікової, Л. Карамушки, М. Кларіна, І. Корнилової, М. Лапіна, В. Паламарчук, В. Пінчука, О. Попової, М. Поташніка, А. Пригожина, Б. Сазонова, В. Сергієвського, В. Сластьоніна, Ю. Таран, А. Чернюк, А. Хуторського та ін.

Окремим напрямком розвитку вищої освіти є гуманізація, демократизація та особистісно орієнтований підхід до підготовки творчого педагога-дослідника, який здатен ставити собі за мету пошук і практичне створення нового, оригінального, унікального, соціально значущого продукту.

Існує багато підходів щодо визначення поняття «творча особистість» у філософській, педагогічній, психологічній літературі. Дослідженню цього питання присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Андрєєва, Д. Богоявленської, Р. Грановської, А. Зака, В. Кан-Каліка, Н. Кирищук,

Н. Кузьміна, В. Леві, А. Лук, С. Сисоєва, В. Цапок та інших). Аналіз праць даних авторів дозволив зробити висновок про те, що творча особистість – це індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Життєвою потребою для творчої особистості є творча діяльність, тобто такий творчий процес, унаслідок якого виникає нове досягнення. За С. Сисоєвою, творчі здібності пов'язані зі створенням нового оригінального продукту, з пошуком нових засобів діяльності. Вона обстоювала думку про те, що творча особистість – креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації їх творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистих утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності [2, с.22].

Сучасні педагоги-практики, викладачі закладів вищої освіти продовжують пошук та експериментують, спираючись на теоретичні розробки вчених: В. Андреева, Ф. Богдановського, Ю. Богоявленської, Р. Грановської, О. Дусавицького, Н. Киричук, Н. Кузьміної, С. Максименка, Я. Понамарьова, Н. Тализіної та інших, які вивчали проблему творчості, враховуючи результати досліджень А. Бергстона, Е. Торренга, Е. Фрома, К. Юнга.

Але практика роботи свідчить про те, що молоді спеціалісти, які закінчили педагогічні заклади вищої освіти і лише розпочинають власну фахову діяльність, на думку О. Пехоти, ще не здатні самостійно розв'язувати проблеми, не можуть мислити діалектично, системно, легко переходити від одного виду діяльності до іншого [3, с. 109]. У них недостатньо розвинена творча уява, педагогам-початківцям бракує ініціативності та винахідливості, креативності мислення.

І. Маслікова, А. Харківська зазначають, що проблема оновлення підходів до проведення освітньої роботи зі студентами педагогічного закладу вищої освіти розроблена недостатньо. Потребує подальшого обґрунтування теоретико-методичних засад, пошуку сучасних методологічних підходів

індивідуалізація роботи з майбутніми педагогами з метою розвитку у них інтелектуальної та творчої активності, потреби у самореалізації [4].

Формулювання цілей та задач статті. Аналіз останніх наукових публікацій надає підстави для визначення проблеми дослідження: «Розвиток інтелектуальної та творчої активності у студентів педагогічних закладів вищої освіти».

Метою статті є теоретичне обґрунтування ефективності практичного застосування методів демаршу, розв'язування ситуативних задач, розв'язування задач у процесі освітньої діяльності, що проводиться з майбутніми педагогами.

Виклад основного матеріалу статті. З метою розвитку у майбутніх педагогів ініціативності, активності, формування у них нестандартності дій, вміння імпровізувати використовується особливий метод освітньої роботи – демарш, що базується на практичних діях, пов'язаних певним пізнавальним завданням і призначених для творчого, самостійного виконання. Провідним завданням цього методу є перетворення процесу оволодіння знаннями, уміннями та навичками на постійний пошук. Викладачу необхідно постійно викликати і підсилювати у студентів мотивацію до навчання, актуалізуючи пов'язані з цим особистісні потреби. Для лекційного матеріалу характерними повинні стати новизна, практична спрямованість, наявність прихованих протиріч, відповідність потребам майбутніх педагогів. Саме тому викладач мусить подавати визначений програмою матеріал як низку проблем, що потребують декількох варіантів розв'язання. Змінюється і його провідне завдання. Викладач лише пропонує студентам власну точку зору з позиції наукового знання, а не змушує їх схилитись до своєї думки, сприяє розвитку дивергентності мислення, що характеризуються швидкістю, гнучкістю та оригінальністю; формуванню здатності самостійно аналізувати інформацію; навчає вмінню бачити помилки або логічні порушення у твердженнях та висновках інших учасників дискусії, аргументувати свої думки, змінювати їх, якщо вони хибні, прагнути знайти оптимальні рішення тощо.

Метод демаршу дозволяє перетворити освітній процес з інформативного на розвивальний завдяки виявленню досвіду студентів щодо повідомленої викладачем інформації.

Змістом навчання під час демаршу є певні форми діяльності, що використовуються ними у процесі розв'язання проблемних ситуацій, їх обговорення під час семінарів. За таких умов упровадження цього методу ґрунтується на принципах співробітництва, проблемного навчання, суб'єкт-суб'єктних відносин і передбачає впровадження дискусії. За Г. Сиротенко, дискусія – це широке публічне обговорення спірної проблеми. Дискусія сприяє розвитку критичного мислення; дає змогу визначити власну позицію, формує навички визначення власної позиції; поглиблює знання з теми, що обговорюється [5, с. 44]. У процесі дискусії майбутні педагоги привчаються виробляти й формувати аргументи, висловлювати думки з певного питання та (або) теми у виразній, стислій формі, переконуючи інших [6, с. 17].

Кожну дискусію необхідно заздалегідь планувати. Викладач розраховує час, що необхідний для проведення дискусії; узгоджує її проведення у процесі методу демаршу з іншими формами роботи; готує необхідні матеріали.

Для методу демаршу характерною є групова робота студентів. Саме така організація діяльності є оптимальною, оскільки вона поєднує у собі індивідуальний пошук та обмін ідеями. З метою відстеження рівня ефективності виконання завдань майбутніми педагогами, які мають різний рівень теоретичної підготовки використовують само- та взаємоконтроль, самооцінку. Натомість контроль з боку викладача повинен носити непрямий характер. Головне його завдання під час застосування методу демаршу – сприяння опануванню студентами вміння самостійно регулювати власну розумову діяльність, а саме: визначати мету; виробляти стратегію дій щодо її реалізації, самостійно керувати процесом мислення. Кожен з них отримує можливість працювати в оптимальному для себе темпі, не відчуваючи при цьому власної «інтелектуальної неповноцінності». Цей стан розумової діяльності майбутнього педагога можна порівняти, за О. Пехотою, з дією

«пускового механізму», що стимулює розвиток ситуативного інтересу до розв'язання проблемних завдань [3, с. 120].

Для проведення методу демаршу викладач добирає складні педагогічні ситуації, що містять протиріччя, мають декілька варіантів розв'язання. Після аналізу нормативно-правових документів та (або) змісту освітніх програм, студенти не лише самостійно формулюють проблему, але й визначають найбільш оптимальні шляхи її вирішення, наводячи переконливі аргументи, формулюючи висновки.

З цим методом пов'язані метод розв'язування ситуаційних задач та метод розв'язування задач.

Ситуації стають для студентів своєрідною фаховою абеткою, допомагаючи пов'язати навчання з досвідом реального життя, надають можливість реалізувати під час педагогічної практики власні педагогічні знахідки, одночасно перевіряючи їх ефективність. Такий вид освітньої діяльності дозволяє майбутнім педагогам накопичити досвід роботи, привчитись розмірковувати та критично оцінювати наявну інформацію, навчитись відрізняти факти від припущень, розрізняти важливі та другорядні обставини, аналізувати та приймати виважені рішення.

Метод розв'язування педагогічних задач є поліфункціональним. Він застосовується як засіб пізнання та засвоєння складних педагогічних понять, що вивчаються під час лекцій; обробки інформації та формування умінь, застосування їх у практичній діяльності; повторення пройденого, сприяння встановлення зв'язку теоретичних знань з життям. Цей метод дозволяє навчити майбутніх педагогів самостійності та цілеспрямованості, сформувавши в них узагальнюючі вміння, виробити загальні підходи до власного стилю майбутньої фахової діяльності, сприяє розвитку їх творчої активності.

Кожен з наведених вище методів роботи з майбутніми спеціалістами ґрунтується на принципі реалізації психологічних аспектів засвоєння знань. Їх запровадження в систему освітньої діяльності педагогічних закладів вищої освіти дозволяє викладачеві занурити студентів у атмосферу творчості,

самостійного пошуку нового, навчити їх піддавати сумнівам сталі педагогічні аксіоми, знаходити власні шляхи подолання протиріч.

У наукових джерелах можна знайти різне визначення поняття «творчої атмосфери» процесу оволодіння знаннями. Так, за Н. Вейс Роберт, – це «середовище продуктивного пізнання», «середовище учіння». О. Околетов трактує це поняття як «педагогічне середовище пізнання». О. Пехота визначає його як середовище взаємодії інформаційного, психологічного, пізнавального, педагогічного [3, с. 117].

Метод демаршу дозволяє викладачу залучити студентів до створення спільної атмосфери пошуку, що знаходить вираження у опануванні ними навичками раціоналізації, винахідливості та зміцнює їх внутрішній потяг до самовдосконалення, колективного творчого пошуку.

Висновки. У процесі упровадження в практику роботи зі студентами педагогічних закладів вищої освіти методів демаршу, розв'язування ситуаційних задач та розв'язування задач створюються умови для формування у них ініціативності, активності, впевненості у власних здібностях, позитивної мотивації щодо обраної професії; нестандартних дій, креативності думок, вміння доводити справу до кінця, потяг до самостійної роботи. О. Пехота переконана, що функції викладача можна стисло описати трьома словами: навчає, спрямовує та допомагає [3, с. 116].

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблеми. З метою подальшого удосконалення роботи з питання оновлення підходів до системи роботи зі студентами педагогічних закладів вищої освіти з метою формування у них основ творчої самореалізації доцільно вивчити можливості упровадження в практику роботи різні види методу діалогу, а саме: «Діалог Рівіна», «Діалог Сократа» тощо. Це сприятиме особистісному професійному зростанню не лише самого викладача, але й стане однією з передумов, що забезпечують творчу активність кожного студента у процесі оволодіння фаховими знаннями, вміннями, навичками.

Література:

1. Маслікова І. В. (2005). Моніторингова система освітнього менеджменту. Харків: Видавнича група «Основа». (Серія «Бібліотека журналу «Управління школою»»; Вип. 10 (34)).
2. Сисоєва С. О. (1994). Основи педагогічної творчості вчителя: Навч. посібник. Київ: ІСДОУ.
3. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. (2002) / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пехоти. Київ: А.С.К.
4. Харківська А. А. (2011) Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального закладу / А. А. Харківська. Харків: КЗ «ХГПА» ХОР.
5. Сиротенко Г. О. (2003). Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Видавнича група «Основа». (Серія «Бібліотека журналу «Управління школою»»; Вип. 10).
6. Словник методиста: Методичний посібник (2008) / Укладач В. В. Волканова. Київ. (Серія «Словники»).

References:

1. Maslikova I. V. (2005). Educational Management Monitoring System. Kharkiv: Osnova Publishing Group. («The Library of the Journal» «School Management»; Issue 10 (34)).
2. Sysoieva S. O. (1994). Fundamentals of teacher's pedagogical creativity: Manual. Kyiv: ISDOU
3. Educational technologies: Educational method. manual. (2002) / O. M. Piehota, A. Z. Kiktenko, O. M Liubarska and others; In gen. ed. O. M. Piehota. Kyiv: A.S.K.
4. Kharkivska A. A. (2011) Theoretical and methodological principles of management of innovative development of higher education establishment / A. A. Kharkivska. Kharkiv: ME «КНРА» КРС.

5. Syrotenko H. O. (2003). Modern Lesson: Interactive Learning Technologies. Kharkiv: Osnova Publishing Group. (Series. «The Library of the Journal» «School Management»; Issue 10).

6. Methodist Dictionary: Methodical Manual (2008) / Compiled by V. V. Volkanova. Kyiv. (series «Dictionaries»).